

AŽ 1066

1-2

M-800-11-90

IZDROGVS

Zinātnes Vēstnesis

LPSR ZINĀTŅU AKADĒMIJAS UN LATVIJAS ZINĀTŅIEKU SAVIENĪBAS INFORMATĪVAIS BIĒTENS

1989. GADA SEPTEMBRIS Nr. 1 (1) IZNAK KOPS 1989. GADA SEPTEMBRA

SAVU CEĻU pie lasītājiem sāk jauns mēnešraksts — informatīvais biļetens. Vēlāk tas droši vien pārtaps avīzē. Biļetena izdevēji ir Latvijas PSR Zinātņu akadēmija un Latvijas Zinātnieku Savienība. Tā uzdevums — atspoguļot Latvijas zinātniekus interesejošus jautājumus, nodrošināt daudzveidīgāku zinātnes un sabiedrības kontaktu, parādīt zinātnes fundamentālo lomu sabiedrības attīstībā.

Mēs domājam, ka biļetenā jāpublicē diskusijas par aktuālām zinātnes un zinātnes vadīšanas problēmām, jāparāda zinātnieku un speciālistu ieguldījums valsts sociāli ekonomiskās pārbūves teorijā un praksē, ar preses palīdzību jāuzsver zinātnes atbildība par šiem procesiem. Nepieciešams pievērsties zinātnes ētikas jautājumiem, un jārūpējas par veselīgu tikumisko un psiholoģisko klimatu zinātnieku kolektīvos.

Ar jaunā izdevuma palīdzību ceram veicināt atklātumu zinātnisko iestāžu darbā.

Biļetenā tiks sniegtas ziņas par Latvijas zinātnieku kontaktiem ar citu zemju speciālistiem, kā arī informācija par nozīmīgākajiem sasniegumiem ārzemēs. Īpaši tiks aplūkoti Latvijas un citu Baltijas republiku zinātnieku sadarbības jautājumi, jo mūsu reģionam ir daudz kopīgu ekoloģisku, ekonomisku, sociālu, nacionālu problēmu.

«Zinātnes Vēstnesis» dos iespēju publicēt jaunākos LPSR ZA un LZS dokumentus, rezolūcijas un lēmumus.

Jaunais izdevums — tā būs domu apmaiņas tribīne. Aicinām tā slejās izteikties speciālistus ar dažādiem uzskatiem, lai tādējādi saasinātu lasītāju uzmanību uz aktuālām problēmām un sekmētu to vispusīgu un radošu risināšanu. Publicēsim intervijas ar zinātniekiem, kuri atgriezušies no ārzemju komandējumiem un kuri piedalās nozīmīgu un interesantu zinātnisko darbu izstrādāšanā. Biļetena slejās tiks publicēta jauno un ilgus gadus strādājušo zinātnieku pieredze, atceresimies aizsaulē aizgājušos kolēģus, stāstīsim par Latvijas zinātnieku dinastijām.

Informācijas daļā paredzētas ziņas par Latvijā un Rīgā plānotajām LPSR ZA un LZS konferencēm. Atsevišķi tiks aplūktas arī izdevniecībā «Zinātne» iznākušās grāmatas.

Materiāli tiks publicēti divās valodās — latviešu un krievu, jo ceram, ka lasītāji tiem būs ne tikai pie mums, bet arī citur Padomju Savienībā. Raksti ar lielāku nozīmi Vissavienības lasītājiem tiks publicēti krievu valodā.

Redkolēģija lūdz Latvijas zinātnes sabiedrību atbalstīt izdevumu ar priekšlikumiem, rakstiem, informācijām, vadoties pēc devīzes «Zinātni — Tēvzemes atjaunotnei».

Redkolēģija

1988. g. 27. novembrī Rīgā, Politiskās izglītības namā notika Latvijas Zinātnieku savienības dibināšanas kongress.

27 ноября 1988 г. в Риге в Доме политического просвещения состоялся учредительный съезд Союза ученых Латвии.

Ivars Kezbers,
LKP CK sekretārs

UZRUNA LZS DIBINĀŠANAS KONGRESĀ*

Godājamie biedri! Vispirms atļaujiet mūsu republikas vadības vārdā sveikt jūs dzimšanas dienā un novēlēt patiešām kalpot Zinātnei un Tēvzemei. Mēs ar pilnu atbildības izjūtu saprotam šī mirkļa nozīmīgumu, jo es personiski uzskatu, ka partijas vadība ir zināmā mērā parādā zinātnei. Ir bijis tā, ka zinātni uzskatīja par mūsu vadītāju kalponi, mēs bieži vien esam griezušies pie jums ar ātriem momentāniem sociāliem pasūtījumiem, bieži vien esam ignorējuši zinātniski pamatotus spriedumus. Bet es domāju, ka laiki mainās, maināties visi mēs. Mēs, jūs un visi mēs kopā, veidojot jauno sabiedrību. Tāpēc man šodien gribētos dažos vārdos ieskicēt grandiozos uzdevumus, kuri mums ir jāveic. Vispirms ir jārada ekonomiski pamatota saimniecība, saimnieciskais aprēķins mūsu republikā, jāstrādā pie perspektīviem projektiem par brīvas ekonomiskās zonas izveidošanu mūsu republikā. Jāievieš tādi ekonomiskie lēmumi, kuri varētu mūs pasargāt no svārstīšanās dažādu politisku kļūdu un iegribu vai arī vienkārši maldu rezultātā. Es domāju, ka mums šodien kopīgi jānes atbildība par traģisko ekoloģisko situāciju mūsu republikā. Es negribētu teikt, ka pie tā esam vainīgi tikai mēs, arī jūs neesat pietiekami enerģiski darījuši savu darbu, lai pasargātu mūsu mazo republiku no šī posta.

Mēs veidojam demokrātisku, tiesisku valsti. Šeit daudz kas darāms. Jāpanāk republikas suverenitātes statuss mūsu padomju sociālistiskās valsts ietvaros. Es šodien gribu vēlreiz pateikt paldies tiem cilvēkiem,

kas strādā pie likuma par Latvijas valsts valodas statusu un pie likumprojekta par pilsonību mūsu republikā. Šodien milzīgs darbalauks pavēras mūsu vēsturniekiem, izgaismojot un likvidējot vēstures melnos plankumus (es to nekādi nevaru uzskatīt par baltiem).

Nobeigumā gribu teikt tā: strādāsim kopā, mēs esam atbildīgi par šo mazo republiku, par sociālisma nākotni mūsu sabiedrībā. Labu veiksmi jums, un kalposim Zinātnei un Tēvzemei!

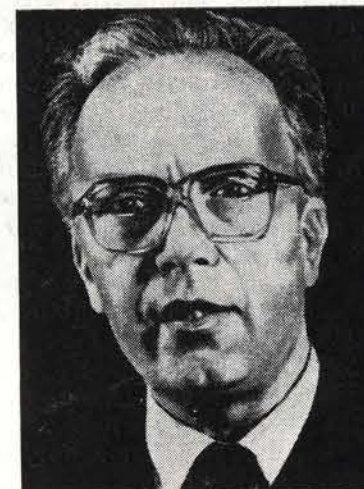
Э. Гренс,

академик АН Латвийской ССР, член корреспондент
АН СССР, ответственный секретарь СУЛ

Сегодня мы создаем Союз ученых Латвии — организацию нового типа (во всяком случае, мы надеемся, что это так). Приглашаем социально активных ученых объединиться для общей работы по преобразованию общества и самой науки на нашей родине — Латвии на основе демократии и суверенитета.

Научная работа как вид творческой деятельности человечества, как составная часть культуры общества может успешно развиваться лишь в атмосфере максимальной гласности, в условиях, когда индивидуальность ученого, нетрадиционность взглядов и творческий потенциал ставятся выше узкодомовственных критериев полезности ученого. Демократизация науки и повышение роли ученого — это одна из задач создаваемого Союза, это сфера внутренней работы, но есть и другая — внешняя, касающаяся отношений науки и общества. Не являемся ли мы нередко свидетелями того, что роль науки в обеспечении прогресса общества практически не ощущается, что задачей науки считают главным образом добывание краткосрочных практических результатов или безоговорочное подтверждение очередных общественно-политических взглядов? В таких условиях происходит деградация, можно даже сказать — деморализация науки. Наука и общество должны находиться в постоянном контакте. Чем выше уровень развития общества, его культуры, тем более высокие интеллектуальные требования предъявляются науке и тем больше ее отдача обществу.

Пожелаем новому Союзу ученых Латвии сохранить свои идеалы, пожелаем удачи и настойчивости для достижения поставленных целей!

* Runas publicējam saīsināti. Публикуем сокращенный вариант выступлений.

Я. Страдынь,

академик АН Латвийской ССР

НАУКА И ОБЩЕСТВО В ЛАТВИИ*

Начну словами Луи Пастера: «У науки нет отечества, но у ученого оно есть».

У науки много аспектов — познание мира, преобразование и улучшение жизни, создание общекультурных ценностей. Наука — едина и интернациональна, но сейчас необходимо подчеркнуть именно эту последнюю ее особенность. Это соответствует девизу нашего Учредительного съезда и будущего Союза ученых «Scientiae et patriae» («Науке и Родине»), который был прежде и девизом Латвийского университета. Ибо этот аспект сегодня особенно актуален, так как мы собрались в Латвии, в Риге, в конце 1988 года, года революционных преобразований, вскоре после XIX Всесоюзной партийной конференции, в апогее третьего латышского возрождения. Союз ученых, который мы сегодня создаем, не будет обществом химиков или физиков, обществом биологов и философов — такие общества уже имеются, и они успешно работают и работали в Латвии в прошлом. Наш союз будет даже не координатором отдельных отраслей наук, он должен стать союзом социально активных ученых, должен объединить тех, кто может и хочет активно действовать. Центральной должна быть проблема «Наука и общество», а именно, что наука может дать обществу и наоборот, что общество должно дать науке.

Аналога нашей организации в СССР пока нет, но есть Всемирная федерация научных работников, Пагуошское движение, Римский клуб. Прибалтика идет сейчас в авангарде перестройки, и следует сказать, что процессы, которые происходят у нас, хотя подчас и кажутся региональными и национальными, неотделимы от общих процессов перестройки в нашей стране.

Если обратимся к истории латышского народа, то увидим, что общественную мысль здесь формировали публицисты, писатели, поэты, журналисты, профессиональные политики.

Были ли в истории Латвии социально активные ученые, ученые, которые в своей деятельности не ограничивались бы рамками своей узкой отрасли? История науки в Латвии имеет, по крайней мере, двухвековую традицию, начиная с 1775 года, с образования Петровской академии в Елгаве. В прошлом здесь были созданы ценности, которые вошли в золотой фонд науки. В. Оствальд, до сих пор единственный лауреат Нобелевской премии из Прибалтики, Т. Гротгус, П. Вальден — заложили фундамент здания физической химии, Х. Пандер работал в области палеонтологии, П. Боль провел важные исследования в математике, широкую известность получили работы Ф. Цандера в ракетостроении и аэронавтике, Я. Эндзеллина — в балтийском языковедении, следует упомянуть и труды А. Лозинского по бальнеологии — ограничимся этими именами ученых различных национальностей, не упоминая многих исследователей, родившихся в Латвии, но работавших вне родины. Имена этих латвийских ученых помнят (или не помнят) в тех узких областях науки, в которых они работали. Уже 200 лет здесь были и просветители — люди, которые способствовали научно-техническому прогрессу, которые поднимали свой голос против социальной и национальной несправедливости.

* Teksts latviešu valodā publicēts: Cīņa. — 1988. — 29. nov. Полный текст см.: Советская Латвия. — 1988. — 29 ноября.

1919 год знаменуется подъемом латвийской науки, когда возникла латвийская государственность и был основан Латвийский университет. Успехи Латвийского университета впечатляют. Возможно, действительно, время Латвийской республики было «золотым веком» Латвийского университета. Однако оглядываться на прошлое нужно не только с ностальгией, но и объективно — не следует преувеличивать достижения того времени. Как говорил его ректор профессор Ю. Аушкапс, это была все же «пора небогатых новоселов» на окраине Европы, где возможности научной работы были ограничены.

Вторая мировая война нанесла тяжелый урон латвийской науке. Погибли ученые еврейской национальности — Н. Лебединский, В. Минц (лечивший В. И. Ленина после покушения), М. Центнершвер. Жертвами сталинизма стали Ю. Аушкап, П. Стакле, П. Минц и другие. Опасаясь за свое будущее, повторения сталинских репрессий 1941 года, Латвию покинули более половины наших ученых, наиболее выдающихся и многообещающих. Они продолжали научную работу на Западе. Однако были и ученые, которые остались со своим народом и передали эстафету научных традиций из одной эпохи в другую. На этой основе уже осенью 1944 года были восстановлены Латвийский университет и Сельскохозяйственная академия, и впервые в истории Латвии Советская власть в 1945—1946 годы смогла реализовать давно вынашиваемую мысль о создании Латвийской академии наук. Ее ядром стали прогрессивные местные ученые, к ним присоединились ученые, прибывшие из других научных центров Советского Союза (Я. Пейве, Л. Лепинь, Я. Зутис и др.). Отметим поддержку АН СССР — академиков Е. Н. Павловского, С. И. Вавилова — при создании АН ЛатвССР и определении ее первых научных направлений.

Хочу подчеркнуть, что именно ученые в то время были в авангарде прогрессивных преобразований в Советской Латвии и если бы их рекомендации были приняты во внимание, Рига, Юрмала, Латвия сегодня выглядели иначе.

Однако в 1946—1949 годах прогрессивных ученых Латвии заставили самым жестоким образом замолчать. Осуществлялись чистки, многие были арестованы, уволены с работы, по существу выпало целое поколение ученых.

Предполагалось перевоспитать старых буржуазных специалистов в духе так называемой большевистской критики и самокритики. Это происходило по «китайскому сценарию» — критическая статья в печати, затем осуждение на собраниях, «проработка», принудительное покаяние. «Перевоспитание» проходило некорректно, несправедливо и унижительно для человеческого достоинства. Расцвел новый жанр в науке — жанр политического доноса. И в архивах, и в тогдашней периодике можно найти его образцы.

У меня нет ни времени, ни желания перечислять имена всех «критиков», но не назвать члена-корреспондента АН ЛатвССР Я. Бумбера было бы несправедливо. Он горячо поддерживал Лысенко, хулил Лениныша, Эндзеллина, Пейве, возбудил печально известное «Дело младолатышей», критиковал Р. Пельше за книгу «Дружба латышского и русского народов», готовил воинственные статьи с кричащими заголовками.

С этими сочинениями перекликается статья А. Восса и Н. Муравьева «Решительно разоблачать космополитизм в Латвийском государственном университете».

Из-за нехватки времени не могу привести цитаты, очерняющие нашу Академию наук и ее деятельность, принадлежащих члену-корреспонденту АН ЛатвССР А. Пельше. Он по существу руководил кампанией, направленной против науки в 40-х—конце 50-х и даже в 60-х годах.

Почему сегодня приходится говорить о делах давно минувших дней? А. Пельше, Я. Бумбер, Я. Юрген и их подпевалы ответственны за то, что в Латвии были подорваны основы научной этики. В сталинском духе были деформированы общественные науки, и последствия этого мы ощущаем еще и сегодня. В науку и вузы пришло целое поколение людей с искривленным в известной мере мышлением. Одновременно я хотел бы сказать, что наука Латвии в целом выдержала это испытание. Благодаря профессорам старшего поколения (здесь я с уважением вспоминаю, например, Г. Ванага) были сохранены традиции научных школ и этики. Заслуга в этом принадлежит и ученым-коммунистам — Я. Пейве, И. Кадексу, Ф. Деглаву, а также руководителям республики Я. Калнберзиню и В. Лацису, которые с вниманием относились к науке и в границах своих возможностей противостояли худшему, что могло произойти.

После отъезда Я. Пейве в Москву наука Латвии пошла по технократическому пути, как и общие процессы в республике после событий 1959 года. Правда, бесспорно и то, что в это время развивались фундаментальные исследования, создавались новые институты, наука Латвии все больше интегрировалась во всесоюзную науку, новые отрасли приобретали авторитет и в международном масштабе. Бесспорны заслуги президента К. Плауде в строительстве зданий, укреплении материально-технической базы. Однако в некоторых институтах расцветали мелкий практицизм, технократический подход, конъюнктура в общественных науках, апологетика соответствующих общественно-политических ситуаций. В это же время во многом разрушились связи между вузами и Академией наук, которые основывались на личном авторитете ученых старшего поколения. Одновременно со сменой поколений утрачивалась и научная этика.

К тому же местная наука влияла на народное хозяйство республики больше словами, чем делами, в главных направлениях она не ощущалась. Правда, наука республики внесла вклад в развитие ряда отраслей — биотехнологию, переработку древесины, робототехнику, гидролиз торфа, борьбу с коррозией и другие области практической жизни. Однако наша промышленность и сельское хозяйство не всегда были готовы принять предложения науки. Мешал ведомственный подход и бюрократические препоны.

Не случайно в Латвии не ученые, а творческая интеллигенция — писатели, художники, журналисты первыми показали обществу его болевые точки, пробудили народ от социальной апатии. Журналисты Д. Иванс и А. Снискс первые заговорили о Даугавпилсской ГЭС, только потом за эту проблему в ее экологическом аспекте взялась наука во главе с академиком Р. Кукайн и довела до конца. И в этом большая заслуга науки. Это позволило поднять на принципиальный научный уровень другие научные проблемы — в Олайне, Вентспилсе, Юрмале, заострить внимание общественности на Балтийском море, проблемах загрязнения больших и малых рек. Журналист М. Вульфсон первый поднял вопрос о деформациях 1940 года, и только потом историки начали отступать от застарелых стереотипов в восприятии событий 1940 года, образования государственности Латвии.

Удивительно, сколь быстро изменилось общественное сознание, активизировались все процессы перестройки в Латвии с июня по ноябрь — за неполных шесть месяцев. Ученые также начали реально включаться в процессы обновления жизни республики, они — и среди авторов программы Народного фронта Латвии.

На мой взгляд, сейчас перед нами стоят три главных задачи. Первая — вывод народного хозяйства республики из кризисного состояния, гармонизация связей с центром. Вторая — экономический и полити-

ческий суверенитет Латвии. Третья — формирование новых, правильных межнациональных отношений. К этим задачам примыкают еще два момента. Сохранение, развитие культурной среды Латвии и подлинная демократизация общества.

Эти задачи нельзя решать без участия ученых. Тут в первую очередь требуется реабилитация, даже реанимация общественных наук. В последние месяцы свою компетентность активно проявили юристы. Но, мне кажется, еще следует глубоко осмыслить вопрос вопросов — что такое суверенитет, на каких основах создается советская федерация, как смыкаются принципы конфедерации и федерации, к тому же, не только с позиций Латвии, но и с позиций других республик, с точки зрения мировой практики, исходя из гармонического будущего СССР. Новые течения, концепции появляются в экономической науке. Но а если бы республика получила полный суверенитет, нашлись ли бы у нас научно подготовленные, широко мыслящие хозяйственные руководители, умеющие вести дело, внедрять совершенно новые принципы хозяйствования и к тому же реализовывать разумные связи с другими республиками, где принципы хозяйствования, возможно, еще частично сохраняются прежние? Знаем ли мы современные мировые авангардные экономические теории, подходы?

Все ссылаемся на народ, но он не однороден. Бытующие в нем точки зрения не всегда известны. Может, следует создать социологическую службу, которая систематически изучала бы общественную жизнь в ее динамике, своеобразный латвийский институт Гэллапа. В последнее время обозначились позитивные сдвиги в исторической науке. Изучить и глубоко осмыслить историю общества могут только профессионалы-историки, и сделать это объективно, честно. Основа основ исторической науки — архивные документы. Они должны быть доступны. Однако нельзя в полной мере согласиться с теми историками, которые верят только документам. Есть очевидцы событий 1940, 1941, 1949, 1959 и других годов. Их свидетельства нельзя игнорировать. За рубежом все более популярной становится так называемая «oral history» — устная история, мемуары. И эти свидетельства надо включать в контекст исторических наук. Я призываю группу молодых ученых комплексно обратиться к теме «1988 год в Латвии. Третье пробуждение», возможно, эту тему стоит включить в планы Института истории. Процессы надо изучать незамедлительно. Окончательный вывод сделает история, но свои оценки должны дать и современники.

Безусловно, Союз ученых не в состоянии решить все эти проблемы. Но он будет способствовать дискуссиям, рождению альтернативных точек зрения, инициатив, поможет сконцентрировать внимание общества на тех или иных вопросах, вызовет активность молодых. Это принесет в общество, в эшелоны власти научность, позволит четче строить прогнозы.

Сегодня наша демократия как бы подарена сверху. Десятилетиями у нас не было глубокой, органичной демократии. Некоторые традиции еще сохранились в Прибалтике с довоенных лет. Однако и здесь ощутимы сильные консервативные тенденции периода сталинизма и брежневщины. Думаю, что ученые своим традиционно научным подходом, своей объективностью, стилем многое могут дать всему обществу. Считаю, что до сих пор опасен неосталинистский догматизм. Однако завтра могут стать опасными тенденции к самоизоляции и утрате общечеловеческих ценностей.

Еще два вопроса. Первый — о связи между высшей школой и Академией наук. В последние месяцы среди молодежи стало популярным отрицание нашей Академии наук. Якобы это формально-бюрократическая структура, навязанная нашей республике сталинской системой, к

тому же ставшая бастионом консерватизма. В малых республиках главной якобы должна стать вузовская наука. Этой точки зрения придерживаются в Эстонии и у нас — в среде будущих гуманитариев. Не надо игнорировать те действительно большие достижения, которые характерны для нашей Академии наук, надо учесть ее материальную базу, ее традиции. Другое дело — реформировать вузовскую науку, формальную бюрократическую координацию, следует объединить усилия на всех уровнях — как по горизонтали, так и по вертикали.

Второе — региональная наука, фундаментальная наука, интернациональная наука. Сейчас много говорят о том, что в республике надо создавать региональную науку, которая служила бы главным образом нуждам республики. Такая, безусловно, необходима, но не только такая. Если наука станет служанкой народного хозяйства, она превратится в науку позавчерашнего дня. Приоритет надо отдавать фундаментальным исследованиям, в этом престиж нации. Мы не должны порывать связи с наукой страны, с Академией наук СССР, с интернациональной наукой, хотя в этих связях и было немало несовершенного, неправильного, формального.

В прошлом латвийская наука всегда развивалась в контексте мировых знаний. Нам и впредь надо опираться на достижения научных центров Советского Союза, зарубежных стран, на успехи ученых-латышей, живущих на чужбине. В эмиграции, если не ошибаюсь, работают около 1500 ученых латышского происхождения, примерно 200—300 профессоров. Думаю, не следует игнорировать возможную поддержку этих зарубежных ученых. Вспомним хотя бы К. Кегги, профессора ортопедии, и созданный им в Риге фонд Кегги. Эмигранты могут стать своего рода проводниками, которые откроют доступ в крупные зарубежные вузы, где они работают. Поэтому следует приветствовать проведение в Риге в 1991 году девятого латышского конгресса технических наук, созываемого по предложению объединения латышских инженеров в Канаде. Предстоит большая подготовительная работа, чтобы на нем были действительно представлены не 10—15 зарубежных энтузиастов, а 50—100 наиболее выдающихся латышских ученых, работающих за рубежом. На мой взгляд, Академии наук ЛатвССР и Союзу ученых Латвии надо определить статус зарубежного члена, как это делается в Армении и Грузии.

Должен осуществляться обмен учеными, независимо от их национальности. Мы обоснованно выступаем против миграции, но интеллектуальная миграция — явление мировой практики. Думаю, что было бы нелишне на два-три года по контрактам привлечь в вузы Латвии и Академию наук действительно талантливых, но еще по достоинству не оцененных ученых, которые могли бы расшевелить наши провинциальные умы. И было бы совсем неплохо, если бы кто-нибудь из них даже выучил латышский язык и остался здесь: в конце концов и В. Оствальд был рижским мигрантом второго поколения.

Проблем очень много — как в самой науке, так и в сфере ее взаимодействия с общественностью. Мне трудно оценивать нашу науку в целом, однако утверждать, что она ныне переживает пору расцвета, я не берусь. Но я не берусь и категорично утверждать обратное.

Мы не должны попусту размахивать своими научными титулами, званиями, особенно защищая устаревшее. Мы не вправе высокомерно отворачиваться от общественной мысли, так как, на мой взгляд, она чисто интуитивно многие процессы воспринимает реальнее и сильнее, оперативнее, и лишь затем наука дает обоснование. Но нам нельзя и тянуться в хвосте общественной мысли, ее надо активно формировать, в конструктивном духе, воспринимая все прогрессивное, призывая не забывать реалии жизни. А реальность сегодня такова, что мы — со-

ставная часть Советского Союза. Что процессы в Латвии не только взаимосвязаны, но и прямо зависят от демократических преобразований в Советском Союзе. Латвия не может быть свободной, если не будет свободной Россия.

Писатели, журналисты и деятели искусств первыми разбудили народ. Большое им спасибо, спасибо Я. Петерсу, Дж. Скулме, Д. Ивансу, спасибо Народному фронту. Но ученым предстоит изучить эти процессы и помочь ввести их в конструктивное русло. Нынешней революции требуются ученые, чтобы поющая и украшенная флагами революция 1988 года стала интеллектуальной революцией 1989 года, чтобы от пикетов 1988 года мы перешли в будущем году к позиционной войне за демократию, ибо борьба будет длительной и тяжелой.

Хочу всех нас поздравить с созданием латвийского Союза ученых и одновременно сказать, что с ним связаны определенные надежды. Сколько велики они? Это зависит от того, удастся ли разбудить молодых ученых, сделать их социально активными как в общественной жизни, так и в работе. Много зависит и от того, не превратится ли Союз в арену проявления амбиций и место бесплодных споров, и не станет ли новой бюрократической структурой. Не возьмут ли здесь перевес эмоциональные аргументы и иллюзии, изоляция от большой науки, неконструктивная конфронтация с руководством нашей республики и науки, заменяющая диалог.

Проблема проблем — реальное повышение престижа наук в Латвии, привлечение в эту область деятельности молодых людей. Если в Латвии не будет интеллигенции, научной интеллигенции, не будет мозгового потенциала, то не будет и перестройки. Тогда все красивые слова, все программы суверенитета республики останутся только словами.

А. Калныньш,

академик АН Латвийской ССР

ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИЧЕСКОГО СУВЕРЕНИТЕТА РЕСПУБЛИКИ

В послевоенное время экономика республики развивалась деформированно, с чрезмерным акцентом на промышленность и недостаточными темпами развития сельского хозяйства. Кроме того, материало- и энергоемкая промышленность развивалась без ориентации на экспорт. Поэтому, несмотря на близость международного рынка продукция возвращается туда, откуда поступает сырье. Наблюдается стремительный механический прирост населения. Так, в период с 1971 по 1987 год он составил 292 тыс. человек, из них 190 тыс. — на счет межреспубликанской миграции. Механический прирост в прошлом году превысил 18 тыс. человек. В очереди на получение квартиры состоит 153 тыс. семей. Около 460 тыс. человек ждут получения квартиры более 20 лет. Покупательский спрос не удовлетворяется примерно на 700 млн руб. Не буду здесь касаться экологических проблем. Они хорошо известны.

Одним из путей совершенствования экономики может стать получение больших прав на формирование народного хозяйства республики. Верховный Совет и Совет Министров республики должны иметь право самостоятельно создавать хозяйственный механизм, в рамках которого работали бы наши самостоятельные предприятия. При этом нужно говорить не просто о хозрасчете, а об экономическом суверенитете республики. Отношения с всесоюзными хозяйственными органами при этом должны строиться таким образом, чтобы республики, которые переходят на экономический суверенитет, передавали в ведение Союза те функции, которые нерационально реализовывать своими силами: обо-

рону, внешнюю политику, осуществление союзных и межреспубликанских научно-технических программ.

Некоторые принципы хозяйственного расчета уже согласованы на определенном уровне между всеми Прибалтийскими республиками. И одним из разделов является организация научных исследований. Представляется, что целый ряд вопросов, касающихся этого раздела, наиболее компетентно можно решить силами Союза ученых. В первую очередь нужно провести инвентаризацию научных учреждений республики. Во-вторых, следует определить наиболее рациональный порядок финансирования научных исследований. Также надо выяснить аспекты перестройки в организации науки при переходе на республиканский хозяйственный расчет. Необходимо выработать концепцию координации с ведущими институтами СССР и союзных республик, альтернативные варианты, отношение к высшим учебным заведениям и научно-техническим объединениям, возможные изменения направлений и порядка реализации результатов исследований. Хочу обратить внимание на то, что во многих странах мира образуются так называемые научные парки. Вокруг территориально сконцентрированных научных организаций создаются небольшие фирмы с участием иностранного капитала, имеются облегченные условия его привлечения. В Эстонии выдвинуто предложение о создании такого парка вокруг Тарту, где находится много научных подразделений Академии наук.

Следует также выяснить положение дел в экономической науке. У нас имеется Латвийское республиканское правление Всесоюзного экономического общества. На последнем пленуме было решено реорганизовать его в ассоциацию союзов экономистов Латвии с возможным выходом на Всемирную ассоциацию экономистов.

И наконец, нужно определить роль созданного Союза ученых в деле помощи нашему правительству, органам управления народным хозяйством. В настоящее время особо необходима компетентная организация, способная дать объективную оценку нашим общественным движениям. Представляется возможным в рамках Союза ученых образовывать группу социологов, юристов и др., способных указать руководству на перспективность того или иного движения.

Союз ученых должен сказать свое слово при решении любого вопроса культурной жизни новыми концепциями, моделями, альтернативами. Таким примером является программа Народного фронта Латвии. Можно сказать, что в ней имеются недостатки, но все же это документ, в создании которого в большой степени участвовали ученые. Прецедента такого всеохватывающего участия ученых в последнее время нет ни у одной общественной организации, в том числе и у КП.

Резолюция

УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СЪЕЗДА СОЮЗА УЧЕНЫХ ЛАТВИИ

1. Учредить Союз ученых Латвии.

2. Союз ученых выражает поддержку перестройке и демократизации общества, начатой по инициативе КПСС, и призывает ученых республики к активному участию в этом процессе. Союз ученых поддерживает стремление Народного фронта Латвии к осуществлению глубоких социальных преобразований в Латвии на основе широкой демократизации общества, гласности и суверенитета республики. Союз ученых поддерживает Всемирную декларацию прав человека и документы Заключительного совещания Хельсинской конференции 1975 г. Союз ученых выступает за социальную активность ученых, за повышение их роли в хозяйственной, общественной и культурной жизни республики. Союз ученых считает своим долгом оказать

поддержку ученым, выступающим против произвола администрации и нарушения этики ученого.

3. Наука — составная часть культуры; в их взаимодействии развивается духовный потенциал народа. Уровень фундаментальных наук является основой научно-технического прогресса и определяет прогресс в области культуры и морали. Их потенциал непосредственным образом определяет направленность прикладной науки и ее реальные возможности. Академия наук ЛатвССР, отвечая за фундаментальные науки, до сих пор недостаточно стимулирует их развитие. В самой Академии наук доминируют прикладные исследования, которые часто проводятся на недостаточно высоком уровне.

Плачевно состояние многих отраслевых исследовательских институтов республики.

Существенный уровень точным наукам приносит узкий, сиюминутный практицизм, а общественным наукам — конъюнктурность и апологизация текущей общественно-политической ситуации.

Наука в вузах в большинстве случаев находится в незавидном положении из-за скудности ее материальной базы. Положение усугубляется из-за недостаточного престижа научной деятельности в вузах. Это обстоятельство отрицательно влияет на профессиональную подготовку. Союз ученых просит Правительство ЛССР существенно увеличить ассигнования на вузовскую науку.

Союз ученых выступает за приоритетное развитие фундаментальных исследований в Академии наук и вузах, считая это предпосылкой роста интеллектуального потенциала республики. Союз ученых считает необходимым объединение усилий Академии наук и вузов, их общую ответственность за научный прогресс и подготовку молодых специалистов в республике. Союз ученых готов приступить к разработке соответствующих предложений.

Союз ученых полагает, что развитие прикладных наук в Латвии должно быть ориентировано, главным образом, на нужды народного хозяйства и социальной сферы республики. Союз ученых выступает за тесное сотрудничество Академии наук, вузов и отраслевых НИИ.

4. Система руководства наукой в нашей стране излишне бюрократизирована; в планировании и финансировании науки, в научной отчетности преобладает формализм. Оформление документации нередко становится важнейшей задачей, затмевающей само исследование.

Чрезмерную власть в научных учреждениях приобрел административный аппарат, роль отдельных ученых и возможность их активной деятельности весьма ограничены. Такое положение сковывает творческую инициативу и ее проявление в конкретной деятельности. Союз ученых выступает за перестройку системы руководства наукой в республике на демократических основах.

5. Связь ученых республики с зарубежными учеными, их участие в симпозиумах и конференциях, проводимых за границей, долгосрочная стажировка молодых специалистов в зарубежных научных центрах полностью неудовлетворительна как по объему связей, так и выбору кандидатов. Такое положение порождает провинциализм во взглядах и деятельности, приводит к отрыву от мировой научной мысли и недостатку информации, к прогрессирующему отставанию от уровня мировой науки, стимулирует самодовольство у одних и чувство неполноценности у других ученых. В таких условиях становится проблематичным достижение и поддержание в республике современного уровня науки.

Резкое увеличение научных связей и углубление сотрудничества с зарубежными учеными является одной из актуальнейших задач перестройки науки, и Союз ученых намерен активно содействовать решению этой задачи. Следует поощрять контакты с зарубежными учеными — выходцами из Латвии.

6. Союз ученых отстаивает демократическое и гармоничное развитие общественных наук, свободу дискуссий и плюрализм взглядов, выступает против ведомственного и бюрократического нажима на отдельных ученых и научные коллективы. Союз ученых предлагает организовать группу социологических исследований общественного мнения республики.

7. Союз ученых требует регулярной публикации в республиканской печати дан-

ных о текущей ситуации в общественной и экономической сфере, об уровне загрязнения окружающей среды и о возможных социальных последствиях их изменения, с указанием конкретных виновников появления вредных для общества тенденций.

Союз ученых готов проводить независимую экспертизу загрязнения окружающей среды и способствовать ее защите.

Необходима организация независимых экспертных комиссий Союза ученых для решения различных народнохозяйственных проблем, параллельных экспертным комиссиям АН и других организаций, в которых должны быть широко представлены также члены Союза ученых. В таких важных отраслях как энергетика, экология и экономика, следует безотлагательно организовать постоянно действующие экспертные комиссии для решения нагроможденных в этих отраслях проблем.

8. Союз ученых ознакомился с опубликованным в печати постановлением Совета Министров ЛССР и Латвийского республиканского совета профсоюзов «О мерах по ограничению механического прироста населения ЛатвССР», обсудил и одобрил его.

Считаем необходимым неотложное принятие на государственном уровне мер, направленных на полное прекращение неконтролируемого механического прироста населения республики и его негативного влияния на демографическую и культурную ситуацию в республике, на обеспечение жильем и продовольствием.

Призываем Верховный Совет ЛатвССР, Совет Министров и Латвийский республиканский совет профсоюзов принять это постановление до конца года.

9. Союз ученых активно поддерживает курс руководства КПСС на полное разоружение, выступает за подчинение системы обороны страны реальному и строгому контролю со стороны Верховного Совета СССР.

Союз ученых поддерживает предложение о превращении Прибалтики в зону, свободную от ядерного оружия, за приведение структуры армии в соответствие с доктриной оборонной достаточности. Союз ученых считает нецелесообразным призыв студентов вузов на военную службу в период обучения.

Следует поощрять гуманизацию общественного сознания, его ориентацию на дружбу и сотрудничество между всеми народами. Следует прекратить военное обучение в общеобразовательной школе, прекратить производство и продажу игрушек, связанных с военной тематикой.

10. Союз ученых должен участвовать в выдвижении и обсуждении кандидатур на выборах в члены АН Латвийской ССР, а также на Государственные премии СССР, Государственные премии Латвийской ССР, премии Президиума АН Латвийской ССР и др., а также в обсуждении кандидатур работающих в Латвии ученых, выдвигаемых на получение других премий.

11. Для активизации деятельности Союза ученых и для обсуждения общенаучных проблем рекомендовать выпуск ежемесячного издания «Вестника науки». Просить Президиум АН Латвийской ССР и издательство «Зинатне» поддержать это предложение и способствовать его осуществлению.

12. Для ускорения процесса демократизации науки и для активизации ученых республики в решении комплексных проблем науки просить руководство АН ЛатвССР и вузов включить в состав членов Президиума АН и Советов вузов представителей Союза ученых с правом совещательного голоса.

13. Союз ученых просит Совет Министров Латвийской ССР способствовать упрощению процедуры экспертизы научных работ, возложив ответственность за сохранение государственной тайны на авторов и руководителей научных учреждений. Союз ученых поддерживает необходимые для усиленного развития общественных наук требования открытости архивов и других источников информации, а также повышения степени полноты и надежности статистических данных.

Союз ученых полагает необходимым участие своих членов в решении вопросов рассекречивания.

Союз ученых требует неукоснительного соблюдения тайны и неприкосновенности личной переписки, в т. ч. в сношениях с иностранными государствами, отмены цензуры при научных контактах.

Принята 27 ноября 1988 года

LATVIJAS ZINĀTNIĒKU SAVIENĪBAS PADOME

Ievēlēta LZS dibināšanas kongresā 1988. gada 27. novembrī

1. Agnis Andžāns	LVU	fiz. un mat. zin. kand.
2. Jānis Balodis	LVU	fiz. un mat. zin. kand.
3. Valdis Balodis	ZA	biol. zin. kand.
4. Rita Bebre	LVK	psihol. zin. kand.
5. Elmārs Beķeris	RPI	tehn. zin. kand.
6. Aina Blinkena	ZA	filol. zin. dokt.
7. Ināra Bondare	ZA	biol. zin. kand.
8. Andris Buikis	ZA	fiz. un mat. zin. dokt.
9. Jānis Bārzdriņš	LVU	fiz. un mat. zin. dokt.
10. Pēteris Cimdiņš	ZA	biol. zin. kand.
11. Igors Danilāns	LVU	ģeol. un mineral. zin. dokt.
12. Jānis Danoss	RMI	inženieris fizikis
13. Juris Dzelme	LVU	ķīm. zin. kand.
14. Jānis Ērenpreiiss	EKMI	med. zin. dokt.
15. Moisejs Finkelšteinis	RCAII	tehn. zin. dokt.
16. Jānis Gedrovics	SKCI	ķīm. zin. kand.
17. Vjačeslavs Gerbreders	DPI	fiz. un mat. zin. kand.
18. Jānis Graudonis	ZA	vēst. zin. dokt.
19. Ansis Grundulis	LLA	tehn. zin. dokt.
20. Jānis Grāvītis	ZA	ķīm. zin. kand.
21. Elmārs Grēns	ZA	ķīm. zin. dokt.
22. Emīlija Gudriniece	RPI	ķīm. zin. dokt.
23. Evalds Hermanis	ZA	tehn. zin. dokt.
24. Juris Roberts Kalniņš	ZA	fiz. un mat. zin. dokt.
25. Jevgēņijs Kotomins	LVU	fiz. un mat. zin. dokt.
26. Jurijs Koļesņikovs	ZA	fiz. un mat. zin. dokt.
27. Andris Krēsliņš	RPI	tehn. zin. dokt.
28. Jānis Kļava	LVU	fiz. un mat. zin. dokt.
29. Jānis Latvietis	LLA	lauksaimn. zin. dokt.
30. Agris Martinsons	RMI	medikis
31. Andris Plotnieks	LVU	jur. zin. dokt.
32. Georgs Portnovs	ZA	tehn. zin. dokt.
33. Jēkabs Raipulis	ZA	biol. zin. kand.
34. Rolands Rikards	RPI	tehn. zin. dokt.
35. Baiba Rivža	LLA	ekon. zin. kand.
36. Marta Rudzīte	LVU	filol. zin. dokt.
37. Edgars Siliņš	ZA	fiz. un mat. zin. dokt.
38. Linards Skuja	LVU	fiz. un mat. zin. kand.
39. Jānis Stradiņš	ZA	ķīm. zin. dokt.
40. Censonis Šķiņķis	MZPI	tehn. zin. dokt.
41. Jurijs Suņins	RCAII	fiz. un mat. zin. kand.
42. Valdis Tauriņš	ZA	biologs
43. Kārlis Timmermanis	RPI	tehn. zin. kand.
44. Pēteris Treijs	ZA	tehn. zin. kand.
45. Jānis Vaivads	ZA	fiz. un mat. zin. kand.
46. Tāivaldis Vilciņš	ZA	vēst. zin. kand.
47. Arnis Viksna	MVM	med. zin. kand.
48. Ilmārs Vītols	LVU	fiz. un mat. zin. dokt.
49. Vilnis Zariņš	ZA	filoz. zin. kand.
50. Pēteris Zālītis	MPI	lauksaimn. zin. kand.

Saīsinājumi: DPI — Daugavpils pedagogiskais institūts; EKMI — Eksperimentālās un klīniskās medicīnas zinātniskās pētniecības institūts; LLA — Latvijas Lauksaimniecības akadēmija; LVK — J. Vītola Latvijas Valsts konservatorija; LVU — P. Stučkas Latvijas Valsts universitāte; MPI — Meliorācijas projektēšanas institūts; MVM — Medicīnas vēstures muzejs; RCAII — Rīgas Civilās aviācijas inženieru institūts; RPI — Rīgas Politehniskais institūts; RMI — Rīgas Medicīnas institūts; SKCI — Skolotāju kvalifikācijas celšanas institūts; MZPI — Mikroaparātu zinātniskās pētniecības institūts; ZA — LPSR Zinātņu akadēmija.

1988. g. 15. decembrī Padome ievēlēja valdi šādā sastāvā:

Jānis Graudonis; Elmārs Grēns; Ansis Grundulis; Juris Roberts Kalniņš; Andris Krēsliņš; Andris Plotnieks; Valdis Tauriņš; Jānis Vaivads; Ilmārs Vītols.

1989. g. 16. martā Padome valdes sastāvā ievēlēja vēl Jāni Kļavu un Jevgēņiju Kotominu.

1989. g. 21. janvāra valdes sēdē par LZS valdes sekretāru ievēlēja E. Grēnu, par sekretāra vietnieku — A. Krēsliņu, par mantzini — V. Tauriņu.

Līdz 1989. g. 26. janvārim bija izraudzīti pagaidu koordinatori šādām komisijām un darba grupām:

- 1) LZS biedru uzņemšana — E. Gudriniece,
- 2) Zinātnes organizēšana un finansēšana — E. Grēns,
- 3) LZS Statūti un tradīcijas — J. Graudonis,
- 4) Juridiskā — A. Plotnieks,
- 5) Sakari ar masu informācijas līdzekļiem — J. Balodis,
- 6) Latvija un latvieši pasaulē — J. Stradiņš,
- 7) Arējie sakari — J. Kotomins,
- 8) Zinātne augstskolās — A. Krēsliņš,
- 9) Augstskolu pedagoģijas problēmas — R. Garleja,
- 10) Skolas — A. Andžāns,
- 11) Darbs ar jaunajiem zinātniekiem — F. Pirogova,
- 12) Zinātņu popularizēšana — H. Grigalovičs,
- 13) Ekoloģiskās problēmas — P. Cimdiņš,
- 14) Enerģētikas problēmas — A. Grundulis,
- 15) Rūpniecības attīstības problēmas — J. Bārziņš,
- 16) Latviešu valodas lietošanas problēmas (informātikā un skaitļošanas tehnikā) — L. Skuja,
- 17) Latvijas zinātņu vēsture — H. Strods,
- 18) Socioloģijas problēmas — P. Laķis,
- 19) LZS biedru medicīniskā aprūpe — A. Martinsons,
- 20) Preses komisija — R. Bebre.

Ja kāda biedra darbības tematika nav formulēta nevienā no jau nodibinātajām komisijām, tad par to var ziņot Informācijas grupai, kas radīs iespēju veidot jaunas, attiecīgai tematikai atbilstošas komisijas.

J. Graudonis,
LZS valdes loceklis

IZVEIDOTA ZINĀTNISKĀ ASOCIĀCIJA «LATVIJA UN LATVIEŠI PASAULĒ»

1989. g. 7. aprīlī LVU Mazajā aulā notika asociācijas dibināšanas konference. Tajā pieņemtajos statūtos teikts, ka «asociācija ir sabiedriska zinātnieku un citu lietpratēju organizācija» un ka tā «darbojas Latvijas zinātnieku savienības ietvaros un saskaņā ar tās programmu kā patstāvīga Latvijas Zinātnieku savienības tematiska komisija». Asociācijas mērķis ir «mazināt informācijas trūkumu par dažādās pasaules daļās dzīvojošiem Latvijas izcelsmes zinātniekiem, kultūras darbiniekiem un citiem lietpratējiem; zinātniski apzināt ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu un citu tautību ar Latviju saistītu personu likteņgaitas pagātnē un mūsdienās; apzināt viņu veikumu dažādu valstu saimnieciskajā, zinātnes, kultūras un citās jomās; iekļaut šo informāciju tautas vēsturiskajā apziņā un kultūras aprītē; veicināt ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu un citu novadnieku ideju un darbu izmantošanu Latvijas interesēs; ienāzīstināt mūsdienu Latvijas sabiedrību ar klaida latviešu sasniegumiem dažādās jomās».

Statūti paredz, ka svarīgs asociācijas darba princips ir humanitāro, dabas un tehnisko zinātņu pārstāvju un citu asociācijas mērķu veidotāju personu sadarbība. Tika pieņemts lēmums, ka asociācija ir juridiska persona ar savu kontu krājbankā.

Par asociācijas biedru var kļūt jebkurš zinātnieks un lietpratējs neatkarīgi no viņa dzīves vietas un tautības, par kolektīviem biedriem var kļūt iestādes un organizācijas. Par asociācijas biedra kandidātiem var kļūt personas (t. sk. studenti, skolēni), kam vēl nav atbilstošu personisku sasniegumu asociācijas problemātikas izpētē.

Konferencē tika ievēlēta valde: ZA Vēstures institūta vec. zin. līdzstr. vēst. zin. dokt. J. Graudonis, ZA Valodas un literatūras institūta direktors prof. filol. zin. dokt. V. Hausmanis, ZA Valodas un literatūras institūta vec. zin. līdzstr. mākslas zin. kand. A. Klotiņš, Rīgas Politehniskā institūta prorektors prof. tehn. zin. dokt. I. Knēts, ZA Fundamentālās bibliotēkas direktors tehn. zin. kand. J. Kokts, Rīgas Politehniskā institūta doc. arhīt. kand. J. Krastiņš, Rīgas Politehniskā institūta kat. vad. prof. tehn. zin. dokt. A. Krēsliņš, Latvijas Valsts universitātes prof. vēst.

zin. kand. P. Krupņikovs, Rīgas Medicīnas institūta kat. vad. prof. med. zin. dokt. I. Lazovskis, ZA Filozofijas un tiesību institūta nod. vad. filoz. zin. kand. J. Prikulis, Latvijas Valsts universitātes kat. vad. prof. vēst. zin. dokt. H. Strods, Latvijas Valsts televīzijas un radioraidījumu komitejas komentētājs programmas «Dzintarkrasts» vad. J. Ūdris, ZA Vēstures institūta vec. zin. līdzstr. vēst. zin. kand. Dz. Viksna, Latvijas Valsts universitātes kat. vad. prof. ekon. zin. kand. P. Zvidriņš, Revīzijas komisija: Latvijas Valsts universitātes doc. jur. zin. kand. R. Apsītis, ZA Vēstures institūta nod. vad. vēst. zin. kand. S. Cimermanis, Latvijas Valsts universitātes Skaitļošanas centra nod. vad. fiz. un mat. zin. kand. A. Spektors.

Par asociācijas valdes priekšsēdētāju tika ievēlēts akad. J. Stradiņš, par priekšsēdētāja vietniekiem J. Graudonis un J. Prikulis.

Patlaban asociācijas dienas kārtībā kā viens no tuvākajiem uzdevumiem ir komisiju izveidošana, kas specializētos noteiktu problēmu risināšanā. Gaidām asociācijas biedru un visu citu ieinteresēto personu priekšlikumus šajā un citos jautājumos.

J. Prikulis,
asociācijas priekšsēdētāja vietnieks

ZINĀTNISKĀS ASOCIĀCIJAS «LATVIJA UN LATVIEŠI PASAULĒ» PERSPEKTĪVAIS DARBA PLĀNS

(pieņemts asociācijas dibināšanas konferencē 1989. g. 7. aprīlī)

Rosinot un veicinot zinātnieku aktivitāti, ieinteresēto personu un organizāciju sadarbību, lai izpētītu ārpus Latvijas dzīvojošo latviešu un citu tautību ar Latviju saistītu personu likteņgaitas un sasniegumus pagātnē un mūsdienās un lai nodotu pētījumu rezultātus tautai, asociācija plāno:

1) izdot ikgadēju informatīvu izdevumu «Aizrobežu literatūra par Latviju» un aplūkot tajā nozīmīgāko zinātnisko un publicistisko literatūru, kas iznākusi ārzemēs (galvenokārt svešvalodās) par Latviju un latviešiem, Latvijā dzīvojošām nacionālajām grupām;

2) gatavot informatīvo materiālu masu komunikācijas līdzekļiem par klaida latviešu likteņgaitām un sasniegumiem un sagatavot apkopojumu populāru apcerējumu par latviešu diasporu;

3) 1990. un 1991. gadā organizēt zinātnieku konferences par latviešu kultūru ārpus Latvijas;

4) piedalīties pasaules latviešu foruma (1990. g.) un pasaules latviešu zinātnieku konferences (1991. g.) organizēšanā Rīgā un to darbā, saukt letonistisku zinātnisku pētījumu autoru apspriedes pasaules latviešu zinātnieku konferences laikā;

5) sagatavot un izdot apcerējumu un materiālu krājumu par Krievijas latviešiem un citās PSRS republikās dzīvojošiem tautiešiem; par latviešu literatūras, mākslas, zinātnes, saimnieciskajiem, politiskajiem, militārajiem un citiem ievērojamiem darbiniekiem ārpus Latvijas, par izceļotājiem no Latvijas nacionālo grupu vidus, par viņu gaitām pasaulē un sakariem ar Latviju;

6) sagatavot monogrāfiju «Latviešu zinātne un kultūra ārzemēs 1945.—1990. g.»;

7) sagatavot apcerējumu un kolektīvu monogrāfiju par Latvijas un latviešu vietu pasaules ekonomikas, zinātnes un tehnikas attīstības kop-sakarībās;

8) sagatavot enciklopēdiska rakstura izdevumu (ap 1995. g.) par latviešiem un citu tautību Latvijas cilmes personām ārpus Latvijas;

9) sagatavot apkopojosu pētījumu (enciklopēdiju) «Latvija un latvieši pasaulē XX gadu simtenī», uzaicinot piedalīties Latvijā un ārpus tās dzīvojošos zinātniekus un lietpratējus.

Latvijas Zinātnieku savienība apvieno Latvijas PSR zinātnes, mācību, kultūras un ražošanas sfēras speciālistus un citas zinātniski kvalificētas personas. LZS savā darbībā risinās vispārnozīmīgus, visai sabiedrībai un zinātnes aprindām būtiskus jautājumus, aktīvi piedalīsies sabiedriskās pārveides procesos, centīsies organizēt mūsu republikas zinātnieku sadarbību ar citu republiku un ārvalstu zinātniekiem un viņu organizācijām. Šādi mērķi un centieni nosaka LZS darbības daudzveidību.

LZS dibināšanas kongresa Deklarācija un Rezolūcija publicēta: Zinātne un tehnika. — 1989. — Nr. 2; LZS programma: Zinātne un tehnika. — 1989. — Nr. 4; LZS Statūti: Zinātne un tehnika. — 1989. — Nr. 5.

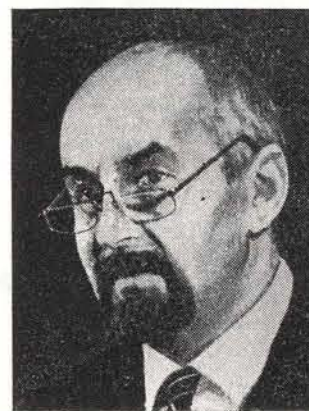
Декларация и Резолюция учредительного съезда СУЛ опубликованы: Наука и техника. — 1989. — № 2; программа СУЛ: Наука и техника. — 1989. — № 4; Устав СУЛ: Наука и техника. — 1989. — № 5.

LZS BIEDRI — PSRS TAUTAS DEPUTĀTI

Rita
Kukaine
LPSR ZA
akadēmiķe

Ilmārs
Bišers
juridisko
zinātņu
doktors

Juris
Bojārs
juridisko
zinātņu
doktors

Ervids
Grinovskis
ekonomikas
zinātņu
kandidāts

Arnis
Kalniņš
LPSR ZA
akadēmiķis

Andris
Plotnieks
juridisko
zinātņu
doktors

Andris
Vilcāns
LPSR ZA
Komjaunatnes
komitejas
sekretārs

Juris
Zaķis
LPSR ZA
korespondē-
tājloceklis

LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMIJAS KOPSAPULCES GADA SESIJA

1989. g. 6. aprīlī notika LPSR ZA Kopsapulces gada sesija. Tās darbā piedalījās LKP CK otrais sekretārs V. Soboļevs, LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietnieks M. Ramāns, LKP CK daļas vadītājs M. Dubra. Bija uzaicināti akadēmijas institūtu, LVU un RPI zinātnisko padomju locekļi, kā arī citu augstskolu un institūtu pārstāvji.

Ievadvārdus teica akadēmijas prezidents PSRS ZA akadēmiķis B. Puriņš.

Klātesošie ar klusuma brīdi godināja 1988. g. 26. augustā mirušā LPSR ZA korespondētājlocekļa V. Karaļuna piemiņu.

Akadēmijas prezidents B. Puriņš pasniedza LPSR ZA prēmiju diplomus. Jāņa Sudrabkalna prēmijas diplomu par labāko darbu mākslas zinātnēs saņēma J. Vītola Latvijas Valsts konservatorijas docente Ilma Grauzdiņa par monogrāfiju «Tūkstoš mēlēm ērģeles spēlē»; Jāņa Zuša prēmijas diplomu par labāko darbu vēstures zinātnēs — akadēmiķis Aleksandrs Drizulis par monogrāfiju «Lielais Oktobris Latvijā»; Augusta Kirhenšteina prēmijas diploms par labāko darbu bioloģijas zinātnēs tika pasniegts biol. zin. kand. Jūlijam Jākobsonam (Mikrobioloģijas institūts) par darbu sēriju «Mikrobioloģijas attīstība Latvijā».

Atšķirībā no iepriekšējām šajā sesijā netika lasīti referāti — to teksti un citi materiāli savlaicīgi bija piesūtīti ZA locekļiem, institūtu direktoriem un zinātniskajām padomēm, tāpēc tūlīt pēc ievadvārdiem sāka apspriest ZA nodaļu un Prezidija atskaites par darbību 1988. gadā, kā arī Statūtu un citu pamatdokumentu labojumu projektus.

Akadēmiķis U. Viesturs runāja par ZA ārējiem ekonomiskajiem sakariem un neizmantojamajām iespējām šajā jomā. Akadēmiķis V. Samsons pamatoja labojumus ZA Statūtos un citos pamatdokumentos, kā arī skāra LPSR ZA un PSRS ZA savstarpējo attiecību vēsturi. Akadēmiķis J. Stradiņš ieteica izstrādāt vairākus ZA nākotnes modeļus, savienot ZA elitāro principu ar demokrātiju (pašlaik ir 55 ZA locekļi un 1888 zin. darbinieki), ierosināja jau nākamgad atkal rīkot ZA locekļu vēlēšanas. ZA korespondētājlocekļi V. Hausmanis runāja par sabiedrisko zinātņu stāvokli, atzīmēja, ka pārkārtošanās prasa veco dogmu atmešanu un sabiedrisko zinātņu institūtiem vajadzīga palīdzība (piemēram, nav finansiālo resursu, ar ko stimulēt jaunos zinātniekus). Fizikas institūta vec. zin. līdzstr. A. Buiķis pievērsās fundamentālo zinātņu liktenim nākotnē, kā arī zinātnieku līdzdalībai lielu tehnisku projektu ekspertīzē. Vēstures institūta direktora v. i. I. Ronis runāja par pārkārtošanos, kuru veic institūta kolektīvs. LPSR Ministru Padomes priekšsēdētāja vietn. M. Ra-

māns runāja par īpatnībām, pārejot uz republikas saimniecisko aprēķinu, par zinātnes finansēšanu, zinātniski tehniskā progresa svarīgo nozīmi un par kopīgiem uzņēmumiem, kuri dibināmi ārzemēs. Akadēmiķis J. Mihailovs atzīmēja, ka līdzstrādnieki ir uztraukti par stabilitātes trūkumu, kas pašlaik vērojams zinātnes finansēšanā: īpaši neskaidra ir situācija ar teorētiska rakstura darbiem. Diskusijā vēl uzstājās akadēmiķi M. Beķers, R. Kukaine un A. Drizulis, Organiskās sintēzes institūta direktora vietn. G. Duburs un laboratorijas vad. V. Bērziņš, Fizikas institūta vec. zin. līdzstr. J. Kalniņš, Elektronikas un skaitļošanas tehnikas institūta vec. zin. līdzstr. A. Lorencs.

ZA Kopsapulce pieņēma lēmumu «Par Latvijas PSR ZA darbību 1988. gadā un uzdevumiem 1989. gadā», ar to apstiprinot pārskatu «Par Latvijas PSR ZA Prezidija zinātniski organizatorisko darbību 1988. gadā». Sabiedrisko zinātņu nodaļai ieteikts radikāli iekļauties Latvijas pārbūves problēmu izpētē un vēstures patiesības atsegšanā. Akadēmijas Prezidijam uzdots organizēt fundamentālo pētījumu koordinācijas un vadības jauna, demokrātiska mehānisma izstrādāšanu republikā, saistot to ar republikas saimnieciskā aprēķina modeli: kopā ar akadēmijas un augstskolu zinātnieku kolektīviem un Latvijas Zinātnieku savienību apspriest alternatīvus Latvijas zinātnes modeļus. Akceptētas iniciatīvas tālākai demokrātijas un atklātuma attīstīšanai Zinātņu akadēmijā. Atzīts par nepieciešamu kardināli pārkārtot darbu, lai stimulētu talantīgu jauniešu iesaistīšanu zinātnē un viņu zinātnisko izaugsmi, nodrošinot dzīves un darba apstākļus. ZA Prezidijam kopā ar LPSR Tautas izglītības ministriju, LVU, RPI u. c. augstskolām un Latvijas Zinātnieku savienību uzdots izstrādāt programmu «Jaunie zinātnieki», ņemot vērā LKP CK sekretariāta lēmumu šajā jautājumā, un iesniegt to apspriešanai speciālai republikas zinātnieku sanāksmei š. g. novembrī—decembrī. Atbalstīti ZA Prezidija lēmumi (par Valodu likumu, kompetences sadali starp Savienību un republiku, republikas saimnieciskā aprēķina modeļa izstrādi) ar mērķi veicināt republikas suverenitātes nodrošināšanu.

ZA Kopsapulce kategoriski nosodīja A. Lorenca neargumentētos un neētiskos apvainojumus ZA locekļiem A. Drizulim, A. Grigulim un V. Karaļunam.

Sakarā ar A. Lorenca uzstāšanos runāja Vēstures institūta direktora v. i. I. Ronis un vec. zin. līdzstr. A. Udre, akadēmiķi I. Kirko, R. Kukaine.

ZA Kopsapulce, piedaloties delegātiem ar lēmējbalsttiesībām no institūtu zinātniskajiem kolektīviem, apstiprināja labojumus ZA institūta tipveida statūtiem: paplašinātas institūtu tiesības, vēlot direktoru, zinātnisko padomju tiesības u. c. ZA Kopsapulce apstiprināja labojumus arī ZA Statūtiem un Vēlēšanu nolikumam, Nolikumam par ZA nodaļu.

Par ZA Prezidija locekli tika ievēlēts akadēmiķis E. Grēns.

Notika ZA locekļu vēlēšanas: pavisam no jauna ievēlēti 2 istenie locekļi (akadēmiķi) un 10 korespondētājlocekļi. Aizklātās balsošanas rezultātā 3 akadēmiķu vakances palika neaizpildītas. Vēlēšanas bija izsludinātas uz 5 akadēmiķu vakancēm (uz tām pretendēja 9 zinātnieki) un 10 korespondētājlocekļu vakancēm (uz tām pretendēja 17 zinātnieki).

1989. g. 6. aprīlī jaunievēlētie LPSR ZA locekļi

Specialitāte	Ievēlētā vārds, uzvārds
Istenie locekļi (akadēmiķi)	
Mašīnbūve	Egons Lavendelis
Literatūrzinātne	Viktors Hausmanis
Korespondētājlocekļi	
Mērsistēmas	Imants Matīss
Magnētisko parādību fizika	Ilmārs Blūms
Organiskā ķīmija	Ojārs Neilands
Neorganiskā ķīmija	Tālis Millers
Mežkopība	Imants Ieviņš
Kardioloģija	Jūlijs Anšeļevičs
Koksnes ķīmija	Nikolajs Vedernikovs
Botānika	Rihards Kondratovičs
Arheoloģija	Ēvalds Mugurēvičs
Leksikogrāfija	Laimdots Ceplītis

J. Kristapsons

No akadēmiķa V. Samsona ziņojuma

«PAR LATVIJAS PSR ZINĀTŅU AKADEMIJAS PREZIDIJA ZINĀTNISKI ORGANIZATORISKO DARBĪBU 1988. GADĀ»

1988. gada zinātniskās pētniecības darbu plānus akadēmijas institūti pamatos ir izpildījuši.

Kā 1988. g., tā 1989. gadā Prezidija darba galvenais virziens bija un paliks Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas darbības pārkārtošanas programmas realizācija. Akadēmijas Prezidijs savā darbībā galvenokārt akcentēja republikai aktuālu jautājumu izskatīšanu.

Faktiski mūsu republikā veidojas jauna pieeja, izstrādājot lielus valsts projektus un veicot to ekspertīzi. Tā zinātniekiem tika uzdots Daugavpils HES projekta un virknes citu ekoloģisku ekspertīžu (komisijas priekšsēdētāja akadēmiķe R. Kukaine), Rīgas transporta problēmu atrisināšanas optimālā projekta izstrāde (komisijas priekšsēdētājs akadēmiķis J. Lielpēteris). Tas nozīmē, ka krasi pieaugusi kā zinātnes loma sabiedrībā, tā zinātnieku atbildība par sabiedrības attīstību.

Prezidija sēdēs tika izskatītas un atzītas par pareizām republikas saimnieciskā aprēķina modeļa (referents akadēmiķis A. Kalniņš) un Latvijas PSR enerģētiskā kompleksa (referents tehnisko zinātņu doktors V. Zebergs) izstrādes.

Divreiz tika izskatīti jautājumi, saistīti ar latviešu valodas kā valsts valodas lietošanu Latvijas PSR. Prezidijs atbalstīja darba grupas (vadītāja korespondētājlocekle A. Blinkena) izstrādāto likumprojektu par valodu lietošanu.

Sevišķu uzmanību republikā aktuāliem jautājumiem Prezidijs pievērš arī 1989. gadā. Februārī paplašinātā sēdē izskatīts jautājums par Savienības un savienoto republiku kompetences sadali (referents korespondētājlocekļis V. Millers); referāta apspriešanas materiāli iesniegti Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidijā. Martā izskatīti ar republikas sabied-

riskās domas analīzi saistītie jautājumi (referents filozofijas zinātņu doktors M. Ašmanis). Prezidija «portfelī» uz 1989. gadu ir vēl tādi jautājumi kā republikas saimnieciskā aprēķina modeļa un Latvijas PSR ekonomiskās un sociālās attīstības koncepcijas līdz 2005. gadam izstrādes atkārtota izskatīšana, programma «Kultūra-2005», Latvijas PSR konstitūcija, starpnieciskās attiecības republikā, demogrāfiskā situācija Latvijas PSR, Lielā Tēvijas kara perioda aktuālās Latvijas PSR vēstures problēmas u. c.

Zinātnes un prakses sakari ar pilnu spēku izpaudisies tad, kad uzņēmumi vairs nevarēs iztikt bez zinātnes jaunumiem. Pašlaik vairumā gadījumu savu izstrāžu ieviešanas iniciatīva ir atkarīga tikai no pašiem zinātniekiem. 1988. gadā ieviešanas rezultāti ir labāki nekā iepriekšējos gados. Akadēmijas iestādes ieviešanas tautas saimniecībā 186 izstrādes, kuru apstiprinātais ekonomiskais efekts ir 25 milj. rbļ. (tai skaitā republikā 112 izstrādes un 7,4 milj. rbļ.). Izpildīts 531 saimnieciskais līgums par 15,4 milj. rbļ. (republikā — 234 līgumi par 3,6 milj. rbļ.). Ņemot vērā gaidāmo republikas pāreju uz saimniecisko aprēķinu, akadēmijas Prezidijs uzskata, ka rūpīgi jāiztirzā visi zinātnisko izstrāžu rezultātu praktiskās izmantošanas aspekti.

Talāka zinātnes un tai skaitā Zinātņu akadēmijas attīstība nav iedomājama bez pastāvīga talantīgu jauno zinātnieku pieplūduma. Līdzās objektīviem iemesliem, kas noteikuši jaunatnes pieplūduma samazināšanos zinātnē, diemžēl ir arī daudzi mūsu pašu nolaidības gadījumi. Piemēram, 1988. g. jūnijā, apspriežot jautājumu par jaunajiem zinātniekiem, Prezidijs atzina par nepieciešamu izstrādāt speciālu programmu šajā jautājumā, bet tādas programmas šodien mums vēl nav.

Tā kā paplašinājušies mūsu starptautiskie zinātniskie sakari un vienkāršojusies dienesta braucienu noformēšana, ievērojami pieaudzis akadēmijas līdzstrādnieku aizrobežu komandējumu skaits. Uz ārzemēm komandējumos izbrauca: 1988. g. — 331 cilvēks (t. sk. 240 uz sociālistiskajām valstīm), 1987. g. — 210 (155 uz sociālistiskajām valstīm), 1986. g. — 141 (98 uz sociālistiskajām valstīm). 1988. gadā daudz lielāka uzmanība tika pievērsta zinātnisko iestāžu tiešu divpusēju sakaru paplašināšanai. Palielinājies noslēgto kontraktu skaits. Taču jāpastiprina darbs, lai paaugstinātu mūsu izstrāžu konkurētspējas — Zinātņu akadēmijai un republikas zinātnei kopumā jāpelna vairāk valūtas.

1988. g. turpināts kurss uz akadēmijas nodaļu lomas pastiprināšanu, uz to atbildības un patstāvības paaugstināšanu, uzticot nodaļām zināmu daļu akadēmijas Prezidija agrāko funkciju. Izskatot šo jautājumu, Prezidijs septembrī atzīmēja, ka nodaļas noteikušas pētījumu prioritātos virzienus un piedalījušas PSRS ZA fundamentālo pētījumu Vissavienības un Baltijas reģiona programmu formēšanā. Aktīvāka kļuvusi nodaļu līdzdalība tādu priekšlikumu izstrādē, kas vērsti uz zinātniski tehniskā progresa, sabiedrības sociāli kulturālās attīstības paātrināšanu. Nodaļām pieder virkne būtisku iniciatīvu: sadarbības nostiprināšana ar r/a VEF (Fizikas un tehnisko zinātņu nodaļa), republikas ekoloģiskās situācijas novērtēšana (Ķīmijas un bioloģisko zinātņu nodaļa), kultūras mantojuma pētīšana un 20.—40. gadu latviešu literatūras un mākslas pētīšanas un vērtēšanas izvērstās programmas īstenošanas aizsākšana (Sabiedrisko zinātņu nodaļa). Taču vienlaicīgi par vājo vietu nodaļu darbā paliek tas, ka ne visi republikā veicamie fundamentālie pētījumi atrodas nodaļu uzmanības sfērā. Šīs parādības cēloņi jāmeklē apstākļi, ka nav efektīvu koordinēšanas un iedarbošanās līdzekļu (konkrēti — ekonomisku) uz akadēmijai nepakļautām iestādēm. Turklāt daudzas esošās zinātniskās un zinātnieku padomes vai nu neaptver visus zinātnes virzienus, darbojas neefektīvi, vai arī to sastāvā nav iekļauti visi autoritatīvākie republikas zinātnieki.

Atsevišķi jāpiemin sabiedriskās zinātnes.

Atskatoties uz 1988. gadu un 1989. gada pirmajiem mēnešiem, mēs atklāsim savā darbā ne mazums minusu. Pagājušā gada «karstajā» vasarā un rudenī Zinātņu akadēmija, tās zinātnieki un institūti diemžēl daudzos gadījumos izrādījās republikā notiekošo sabiedrisko procesu astē. Šī kritika ievērojamā mērā attiecas arī uz Sabiedrisko zinātņu nodaļas biroju. Tikai pagājušā gada nogalē Prezidijam izdevās panākt zināmu lūzumu — pievērst sabiedrisko zinātņu speciālistu uzmanību aktuālai tematikai, iekļaut viņus tādu svarīgu juridisko un ekonomisko dokumentu izstrādē kā likumprojekts par valodu lietošanu, republikas ekonomiskais modelis u. c.

Tomēr mūsu sabiedrisko zinātņu speciālistu ieguldījums ir krietni zemāks par viņu zinātnisko potenciālu.

PSKP XIX Vissavienības konferencē M. Gorbačovs referātā un G. Marčuks debatēs kā vienu no fundamentālo pētījumu atpalcības pārvarēšanas līdzekļiem minēja zinātnes demokratizēšanu. Pirmie soļi demokrātizācijas virzienā sperti arī mūsu akadēmijā.

Sešos institūtos notikušas direktoru vēlēšanas saskaņā ar jauno procedūru, kas paredz konkursu un ko nosaka institūta jaunie tipveida statūti. Demokrātiskākas kļūst Kopsapulces sesijas. Ekoloģijas problēmām veltītājā sesijā pie vārda tika visi, kas pieteicās — kā akadēmijas zinātnieki, tā arī uz sesiju ielūgtie. Sogad mēs savlaicīgi izsūtījām ne tikai akadēmijas atskaiti, bet arī šīs sesijas referātu tekstus, ar to cenšoties sasniegt dubultrezultātu — gan labāk sagatavoties apspriešanai, gan atlicināt tai vairāk laika.

Nepieciešama akadēmijas locekļu, no vienas, un citu radošo zinātnieku un zinātnisko līdzstrādnieku, no otras puses, savstarpējo attiecību maksimāla demokratizācija.

Akadēmijas Prezidijs ir izveidojis lietišķus kontaktus ar 1988. g. novembrī nodibināto Latvijas Zinātnieku savienību. Paredzēta kopīga biļetena izdošana, Zinātnieku savienības pārstāvji ir kļāt Prezidija sēdēs, piedalās mūsu komisiju darbā. Šī gada kopsapulcē akademiķis E. Grēns kā LZS pārstāvis tika ievietots Prezidija sastāvā. Jāatzīmē, ka ar Zinātnieku savienības dibināšanu mūsu zinātnieki ir apsteiguši citus.

Piedaloties institūtu kolektīviem un Latvijas Zinātnieku savienībai, sagatavoti labojumi Latvijas PSR ZA Statūtiem un citiem akadēmijas pamatdokumentiem. Taču — ciktāl šie dokumenti ar tajos iekļautajiem labojumiem spēs palīdzēt Zinātņu akadēmijai izpildīt savu misiju?

Jāatzīst, ka mēs vēl visai aptuveni esam apzinājuši stāvokli republikas zinātnē kopumā. Kaut gan oficiāli ir deklarēts, ka Zinātņu akadēmija fundamentālo pētījumu jomā koordinē zinātni republikā, daudzus gadus šīs funkcijas tika pildītas visai formāli. Trūkst reālu ietekmēšanas sviru (piemēram, finansiālu). Koordinēšana aprobežojas tikai ar darba plānu savākšanu un «platoniskām» rekomendācijām, bet koordinējamie savukārt atbild ar tikpat platoniskām atskaitēm, ja vien vispār reaģē. Nepieciešams radikāli reorganizēt zinātnes koordinēšanas sistēmu republikā, panākot, pirmkārt, šīs sistēmas demokratizāciju (visu līmeņu koordinācijas padomju locekļu vēlēšanas, nevis nozīmēšanu) un, otrkārt, lai šīs padomes pārzinātu līdzekļu sadali. Šķiet, ka republikas pāreja uz saimniecisko aprēķinu novedīs mūs tieši pie šāda rezultāta.

IN MEMORIAM

Edgars Andersons

1920. 17. VI Tukumā —
1989. 5. VII Sanhosē, ASV

Esam pēkšņi zaudējuši savu LZS dibināšanas kongresā ievēlētu goda biedru profesoru Edgaru Andersonu, redzamāko trimdas latviešu vēsturinieku, tomēr vairumam no mums tikko iepazītu — no Rīgas apmeklējums 1979. gadā un pagājušā gada nogalē lasītām lekcijām, no viņa darbiem bibliotēku specfondos vai no žurnāliem un grāmatām, kuras pēdējā laikā izdevies ievest Latvijā.

Edgars Andersons beidzis Latvijas Universitātes Vēstures nodaļu (1943), bijis Virburgas Tautas Augstskolas mācību lietu pārzinis un lektors (1945—1949). Vācijā vadījis Latviešu studentu centrālo savienību (1946—1949), bijis Baltijas studentu centrālās padomes priekšsēdis (1947—1949). Izceļojis uz ASV (1949), bijis mācībspēks Leikforestas koledžā (1953—1957), ieguvis Ph. Dr. (vēsturē) grādu Čikāgas Universitātē (1956), aizstāvot disertāciju «The Couronians and the West Indies». Kopš 1957. g. bija profesors Sanhosē Universitātē, kur kopš 1970. g. pasniedza arī «Baltijas vēsturi», vienīgo tādu kursu ASV. Bija korporācijas «Tālavija» filistrs.

Apbrīnojama ir viņa zinātniskā produktivitāte, ko grūti izskaidrot tikai ar amerikāņu zinātnieku rosinošo izdzīvošanas likumu: «Publish or perish!» (Publicējies vai pazūdi!). Par latviešu un Latvijas tēmām viņš ir rakstījis žurnālos «Ceļa Zīmes», «Daugavas Vanagu Mēnešraksts», «Jaunā Gaita», «Kaņa invalids», «Treji Vārti» (kopš 1973. viņš bija šī žurnāla palīgredaktors), «Universitas», rakstu krājumā «Archīvs», Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas rakstu krājumos un avīzē «Laiks», angļiski un vāciski — arī žurnālos «Acta Baltica», «East European Quarterly», «Journal of Baltic Studies» (visu laiku bijis šī žurnāla Izdevniecības padomē), «Lituanus», «Scandinavian Studies», «The Baltic Review», «Slavic Review», Herdera institūta izdevumos u. c., arī «Encyclopaedia Britannica» (1981) un Bostonā izdotajā «Encyclopedia Lituanica» (1974).

Viņš ir redaktors un daudzu rakstu autors grāmatai «Cross-Road Country Latvia», kas iznāca apgādā «Latvju Grāmata» (1953), turpat vēlāk iznāca viņa grāmata «Latvia-Past and Present» (1968). Apgādā «Daugava» iznāca «Senie kurzemnieki Amerikā un Tobago kolonizācija» (1970), bet «Daugavas Vanagu apgādā» — «Latvijas bruņotie spēki un to priekšvēsture» (1983).

Viņš bija viens no autoriem prof. Arveda Švābes rediģētajā «Latvju Enciklopēdijā» (1951—1955), rakstījis par floti, Gambiju, Tobago un latviešiem ASV. Vēlāk viņš bija šīs enciklopēdijas «Papildinājumu» redkolēģijā (1962), devis šķirkļus «Amerikas Balss», «ALA Kultūras fonds», «Amerikas latviešu teātris», ASV latviešu biogrāfijas u. c. 1975. g. oktobrī Edgars Andersons uzņemasj auno papildsējumu «Latvju Enciklopēdija: 1962—1982» galvenā redaktora pienākumus. Pirmais sējums iznāca 1983. g., bet pēdējam, ceturtajam vajadzētu būt gatavam vēl šogad. Tā bija milzu slodze, saistīta ar daļēju atteikšanos no pamatdarba, bieži arī ar tehnisku izdevumu segšanu, neskatoties uz Latviešu Fonda, korpo-

rācijas «Tālavija», dažādu kultūras fondu un privātpersonu finansiālo atbalstu.

Paralēli darbam pie Enciklopēdijas Edgars Andersons uzrakstījis trīs sējumus apgādā «Daugava» iznākušajai 10-sējumu Latvijas vēsturei: «Latvijas vēsture: 1914—1920» (1967), «Latvijas vēsture: 1920—1940: Ārpolitika, I» (1982), «Latvijas vēsture: 1920—1940: Ārpolitika, II» (1984).

Edgars Andersons izstrādāja pamatprincipus zinātniskai sadarbībai Baltijas problēmu pētījumos. Tie tika vienbalsīgi pieņemti I Baltijas studiju konferences nobeiguma ģenerālsesijā 1968. g. 1. XII, nodibinot Baltijas Studiju Veicināšanas Apvienību — Association for the Advancement of Baltic Studies (AABS). Vēlāk viņš bija AABS viceprezidents (1970—1971) un prezidents (1972—1973), organizēja II Baltijas studiju konferenci (1970), konferenci «Baltijas telpa II Pasaules karā» (1972), AABS konferences vēstures sekciju (1984).

Kopš 1974. g. Edgars Andersons organizējis regulārus latviešu salidojumus Tobago salā. Stāstot par kurzemnieku ceļojumiem uz Tobago pirms 350 gadiem, žurnālā «Latviešu akadēmiskās ziņas» (Nr. 21, 1982, 26. lpp.) viņš raksta: «Mums raksturīga un saprotama ir paraža sūdzēties par savām nelaimēm, par ilgo ciešanu posmu latviešu tautas vēsturē un par draudošo tautas iznīcību. Lai cik tas būtu pareizi, starptautiskajā forumā ar to labākā gadījumā iegūstam nedaudz līdzjūtības, bet parasti absolūtu vienaldzību vai pat atklātu novēršanos. Savu nelaimju nomākti, mēs aizmirstam, ka cilvēce un daba necieš vārguļus un ka vēsturē apbrīnu gūst tikai darbīgas, izdarīgas, lokanas tautas un indivīdi, kas atrod vienu vai otru izeju no problēmām.

Arī mūsu vēsture ir bagāta ar visādiem izdarību, varonības un uzņēmības paraugiem, bet mēs tos vienkārši neizmantojam.»

Edgars Andersons pamatdarbā pētot Eiropas zemju, Rietumindijas un Ziemeļamerikas diplomātijas un militāro vēsturi, prāta visur atrast latviešu darbošanās pēdas. Viņam šķita svarīgi uzskaitīt pilsētu, upju un kalnu nosaukumus ASV, kas nes Rīgas, Livonijas, Baltikas vārdu, vai atgādināt, ka latviešu dizaineru nopelns ir auseklīši un sarkanbaltsarkanās krāsas pareizās attiecībās uz «American Airlines» lidmašīnu astēm. Pateicoties viņam, Latvijas vārds iekļuvis vismaz 40 dažādās vēstures un rokasgrāmatām. Par pieminekli Edgara Andersona darbībai varam uzskatīt Jāņa Mintika projektēto, 1978. gadā atklāto 8,5 metrus augsto skulpturālo kompleksu, kas novietots uz 40 metrus augstas klints Tobago salā Jēkaba forta vietā, pie Kurzemes upes ietekas Lielajā Kurzemes līcī.

Andris Krēsliņš

Redkolēģija: *Evalds Mugurēvičs* (atb. redaktors), *Jurijs Artjuhs*, *Elmārs Beķeris*, *Mārtiņš Beķers*, *Juris Ekmanis*, *Jānis Graudonis*, *Jānis Kļava*, *Oskars Martinsons*, *Ruta Skudra*.

Redaktors *Guntis Dišlers*. Mākslinieks *Uldis Sosnovskis*. Mākslinieciskā redaktore *Ligita Fedotova*. Tehniskā redaktore *Eleonora Visocka*. Korektore *Alda Apiņa*, *Zanna Derkačova*.

Информативный бюллетень «Зинатнес Вестнесис» («Вестник науки») АН ЛатвССР и Союза ученых Латвии.

Редколлегия: *Э. Мугуревич* (отв. редактор), *Ю. Артюх*, *М. Бекерс*, *Э. Бекерис*, *Я. Граудонис*, *Я. Клява*, *О. Мартинсонс*, *Р. Скудра*, *Я. Экманис*.

Издательство «Зинатне» АН ЛатвССР, 226530 г. Рига, ул. Тургенева 19. На латышском и русском языках.

Nodots salikšanai 30.06.89. Parakstīts iespiešanai 22.08.89. JT 00471. Formāts 70×108/16. Tipogrāfijas papīrs Nr. 1. Augstspiedums. 2,1 uzsk. iespiedl., 2,1 uzsk. krāsu nov., 2,35 izd. l. Metiens 3000 eks. Pasūt Nr. 684. Maksā 45 kap. Redakcijas adrese: 226530 PDP Rīgā, Turgeneva ielā 19, tel. 225164. Iespiests tipogrāfijā «Cīņa», 226011 PDP Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.

© Izdevniecība «Zinātne», «Zinātnes Vēstnesis», 1989.